

FEN BİLİMLERİNİN FIKHA KATKILARI¹

THE CONTRIBUTIONS OF SCIENCE TO FIQH

Erdem KALAYCI

Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı

Teacher, Ministry of National Education, Bartın/Turkey

ekalayci74@hotmail.com

orcid.org/0000-0001-6887-1193

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 12 Mayıs/May 2019

Kabul Tarihi/Accepted: 29 Ağustos/August 2019

Yayın Tarihi/Published: Aralık/December 2019

Atıf/Cite as: Kalaycı, Erdem (2019), "Fen Bilimlerinin Fıkha Katkıları", *BÜİİFD*, Cilt: 6, Sayı: 12, ss. 89-105.

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

¹ Bu makale, *Fen Bilimlerinin Fıkha İlimine Katkıları* adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

ÖZ

Yirminci yüzyıldan itibaren özellikle fen bilimine bağlı olarak gelişen bilimsel faaliyetler, geçmiş dönemde belirsiz olan pek çok hususu aşikâr kılmaya başlamıştır. Bu süreçte ortaya çıkan çözüm problemlerinin bilim ile din arasındaki ilişkinin nasıl tesis edileceğine dair bazı soru işaretlerini beraberinde getirdiği de bilinen bir husustur. Böylesi bir çatışki halinde bilim ve din arasında bir uzlaşma ya da ihtilafın var olup olmadığı konusunun etraflıca ele alınması gerekmektedir. Bu durumun çalışmamızın kapsamı dışında olduğu belirtilmelidir. Buradan hareketle bu çalışmada fen bilimlerinin fıkıh ilmine katkıları örneklendirilerek bu iki disiplinin yollarının kesiştiği meseleler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla fıkıh literatüründeki klasik başlıkları gözden geçirilerek bunlardan fen bilimlerinin alanına girebilecek olanlar belirlenmiş, hangi konunun hangi bilim dalı ile ilgili olduğu dikkate alınarak fıkıhın fen bilimleri ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Fen bilimlerindeki gelişmelerin bazı fıkıh meselelerinin ve hükümlerinin hikmetlerinin daha iyi anlaşılmasını sağladığı görülmüştür. Ayrıca bilimsel gelişmelerin yeni durumlar ortaya çıkartarak fıkıh ilminin dinamik yapısına ve gelişmesine katkıda bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, bilim, din, fen bilimleri, yöntem.

ABSTRACT

Since the twentieth century, scientific activities that have been developed especially in relation to science have solved many issues which were unclear in the past. The solution problems that emerged in this process have raised some questions about how to establish the relationship between science and religion. Whether or not there is a compromise or conflict between science and religion in such a conflict is beyond our scope. In this study, the contributions of science to fiqh are exemplified and the problems where these two disciplines cross. For this purpose, the classical titles in fiqh literature were reviewed and the ones that could be included in the field of science were determined. It was seen that the developments in science provided a better understanding of the wisdom of some fiqh provisions. In addition, it has been concluded that scientific developments contribute to the dynamic structure and development of fiqh science by creating new situations.

Keywords: Fiqh, science, religion, natural sciences, method.

GİRİŞ

İlimler insanın ihtiyaç ve merakının bir sonucu olarak gelişmektedir. Dolayısıyla farklı alanlarda da olsa ilimlerin birbirini etkilemesi ve birbirinin gelişmesine katkı sunması kaçınılmazdır. Bu bakımdan fen bilimlerindeki gelişmelerin fikhî etkilemesi veya fikhın fen bilimlerinin gelişiminde rol oynaması da tabiidir. Bu etkileşimin sınırlarını ve derecesini belirlemek zordur. Ancak bu etkileşimi gösterecek örneklerin bulunması, konu hakkında bir fikir verebilir. Fıkıh ilminin metodolojisinin/usûl-i fikhın konu ve kapsam olarak fen bilimlerinin alanlarıyla bir ilişkisinden söz edilmesi mümkün görünmemektedir. Bu sebeple bu alan araştırmamızın konusu dışında bırakılmıştır. Fikhın amelî kısmını niteleyen ve fûru-ı fikh olarak ifade edilen konular ise günlük hayatta karşılaşılan durumların fikhî hükümlerini içerdiğinden fen bilimleri ile bağlantılı meseleler bulundurması mümkündür. Bu açıdan çalışmamızda ele alınacak konular bu cümleden olacaktır.

İslam Hukuku'nda herhangi bir konuda hüküm çıkartılırken kullanılan delil sıralaması kitap, sünnet, icma, kıyas ve diğer fer'î deliller şeklinde ifade edilmektedir.² Bu bakımdan bir konunun dînî hükmü Kur'an veya Sünnet'te açıkça yer almışsa ona aynen uymak gereklidir. Açık olmayan hükümlerin ortaya çıkarılması ile ilgili teknikler de usul ilminin konusu içerisinde yer almaktadır.³ Hakkında kesin delil bulunmayan meselelerin hükümlerinin ortaya çıkarılması içtihad kavramı ile ifade edilmektedir.⁴ İctihad etme yeterliliğine sahip din bilginlerine ise müctehid denilmektedir.⁵

Fıkıhta hükümleri nass ile belirlenmiş olan konulardan fen bilimleri ile ilgili olabilecek olanlar bulunabilmektedir. Fen bilimleri de bu konuları ele alıp incelemiş, çeşitli sonuçlara varmış olabilmektedir. Bu bağlamda fen bilimlerinin ulaştığı sonuçlar konunun fikhî hükmünün hikmetlerinin ortaya çıkmasına katkı sağlayabilmektedir. Bu durum fen bilimlerinin fıkha bir katkısı olarak değerlendirilebilir. Bunun yanı sıra içtihad alanına giren konulardan bazılarında bir meselenin hükmüne ulaşırlarken müctehidler veya kendilerine yöneltilen dini sorulara cevap veren müftüler o konunun uzmanlarından faydalanabilmektedir. İlgili mesele eğer fen bilimlerinin alanına giren bir konu ise bu durumda da fen bilimlerinin fıkha katkısından söz etmek mümkün olabilir.

Günlük hayattaki birçok meselenin bilgisi fen-tabiat bilgisine dayalıdır. Fen bilimlerindeki bilgiler ise özellikle son asırda akıl almaz bir hızla ilerlemektedir. Bu ilerleme teknolojinin hızla gelişimini ortaya çıkarmaktadır. Aynı zamanda teknolojinin gelişimi de fen bilimlerindeki bilginin artmasına ve değişmesine yol açmaktadır. Böylece birbirini besleyerek geliştiren fen ve teknoloji, insanların hayatında da yeni ve geçmişte örneğine rastlanmayan durumlar ve sorun alanlarını ortaya çıkartmaktadır. Hayatın bütünü kapsayan fıkıh ilminin, ortaya çıkan yeni durumların dini hükümlerini de ortaya koymaması düşünülemez. Örneğin önceki dönemlerde olmayıp bilimin ilerlemesi sonucu ortaya çıkan yeni durumlardan olan canlıların kopyalanması, genetiği değiştirilmiş organizmalar, kök hücre çalışmaları vb. konuların dini hükmünün tartışılması fen bilimlerinin fıkha katkısı olarak düşünülebilir.

² Fahrettin Atar, *Fıkıh Usûlü*, İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., 2014, s. 48.

³ Saffet Köse, *İslâm Hukukuna Giriş*, İstanbul: Hikmetevi Yay., 2016, s. 209.

⁴ Atar, s. 370.

⁵ Mehmet Erdoğan, "Müctehid", *Fıkıh Ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015, s. 410.

Nitekim bu gibi konularda çeşitli ülkelerdeki fetva kurullarının yayınladığı çalışmalar eski dönemlerin nevâzil fikhına benzer bir özellikte olup bu meselelerin çözümüne yönelik çalışmalar olarak görülmektedir.⁶ Aynı şekilde bazı ülkelerde kurulan ve doktorlar ile fıkıh bilginlerinin istişarelerini daha sistematik hale getiren İslamî tıp cemiyetleri de bu kapsamda değerlendirilebilecek çalışmalardandır.⁷

Bu çalışmada fıkıh ve fen bilimleri arasındaki bu etkileşimin gün yüzüne çıkarılması ve örneklendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla fıkıh literatüründeki klasik başlıklandırmayı kullanan eserlerdeki konu başlıkları gözden geçirilerek bunlardan fen bilimlerinin alanına girebilecek olanları belirlenmiş, hangi konunun hangi bilimle ilgili olduğu dikkate alınarak fıkıhın fen bilimleri ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bunun yanı sıra bazı konulardaki fıkıhî hükümlerin önceki dönemlerdeki fennî bilgilere dayalı olduğu, fen ve teknolojiye gelişmelerle ortaya çıkan yeni bilgilere göre farklı hükümlerin ortaya çıkabildiğine örnekler verilmiştir. Ayrıca bilimin ilerlemesi sonucu ortaya çıkan yeni durumların da fıkıh ilmine katkıda bulunduğu düşünülebilir. Bu durumlardan olan canlıların kopyalanması, genetiği değiştirilmiş organizmalar, tüp bebek çalışmaları gibi konularda İslam Hukukçularının görüşleri araştırılarak fen-fıkıh bağlantısı göz önüne serilmeye çalışılmıştır.

Asırlar boyu bilimlerin gelişmesine öncülük etmiş olan İslam Medeniyetinde⁸ fen bilimlerinin gelişimine fıkıh ilminin etkisi de gündeme getirilmek istenmiş ve bazı misaller verilmiştir.

Bu konuda aynı başlık ile yapılmış müstakil bir çalışmaya rastlanılmamakla birlikte klasik fıkıh eserlerinin ilgili yerlerinde, günümüzde de özellikle güncel dînî meseleler bağlamında yazılan eserlerde ve yapılan bilimsel toplantılarda konumuzla ilgili meselelerin yer aldığı görülmektedir. Çalışma sırasında bu eserlerden faydalanılmıştır.

1. Fen Bilimleri ve Fıkıh

“Fen bilimleri” kavramını tanımlamak için öncelikle “fen” ve “bilim” kavramlarını ele almak gerekir. “Fen” kelimesi, Türk Dil Kurumu tarafından şu anlamlarla karşılanmaktadır:”1. Fizik, kimya, matematik ve biyolojiye verilen ortak ad, 2. Fizik, kimya, matematik ve biyolojiden elde edilen verileri iş ve yapım alanında uygulama, teknik, 3. Bilim, bilgi.”⁹ “ Bilim” ise doğada meydana gelen olayların nedenlerini, birbiriyle olan bağıntılarını bulan, onları genelleştiren, kuramsallaştıran ve bu kuramsal bilgi yardımıyla sonradan meydana gelecek olayların nasıl ve ne zaman meydana geleceğini önceden saptayan entelektüel bir uğraş olarak da tanımlanmaktadır.¹⁰ Fen bilimleri ise bilimin sınıflandırılması içerisinde sayısal bilimler arasında yer alan Fizik, Kimya, Biyoloji, Tıp gibi disiplinleri içinde barındıran bilim dalı olarak tanımlanabilir. Yukarıdaki tanımlardan hareketle fen bilimlerinin tabiatı anlama çabası olduğu sonucuna varılabilir.

⁶ Tuncay Başoğlu, “Fıkıhî Tefekkürün Sorunları”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2, Yıl: 2003, s. 24.

⁷ Hakan Ertin, *Tıp ve Fetva*, İstanbul: İstanbul Araştırma ve Eğitim Vakfı Yay., 2012, s. 138.

⁸ İslam Medeniyetinde bilimlerin gelişimi konusunda Prof. Dr. Fuat Sezgin tarafından çalışmalar önemli veriler ortaya koymaktadır.

⁹ Erişim Tarihi 03/05/2017,

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.593959346daf42.64860503.

¹⁰ Hüseyin Gazi Topdemir ve Yavuz Unat, *Bilim Tarihi*, Ankara: Pegem Akademi Yay., 2013, s. 2.

Fıkıh ise sözlükte; bilmek, anlamak, bir şeyi izan ile şuurlu bir şekilde kavramak, onun esasına vakıf olmak demektir. İstilahî olarak ise birçok tarifi bulunmakla birlikte “İslam’ı bir bütün olarak Şari’in maksadına uygun biçimde doğru kavramak ve onu çağın ihtiyaçlarına uygun ve ihtiyaçları karşılayacak bir şekilde, insanlara anlayabilecekleri bir dille, kolayca yaşayabilecekleri ve yaşadıklarında da ahirete giden dünya hayatlarında mutlu olacakları bir biçimde hayata geçirme kabiliyet ve başarısı” şeklinde tanımlanmaktadır.¹¹ Yani fıkıh aslında İslam’ın iki ana kaynağı durumunda olan Kur’an ve Sünnet’i anlama çabasıdır. Fıkıhın, İslâm’ın ilk dönemlerindeki anlamının da bu olduğu belirtilmektedir.¹² Fıkıh aynı zamanda şer’î amelî hükümlerin tamamının da adıdır.

Fen bilimlerinin ve fıkıhın tanımlarının ortak noktasının “anlamak” olduğu görülmektedir. Aradaki bağ ve birbirine olan ihtiyaç da buradan kaynaklanmaktadır. Çünkü Kur’an ve Sünnet’in anlaşılması aynı zamanda insanın ve tabiatın anlaşılmasına bağlı olduğu için, fıkıh bu bilimlere ihtiyaç duymaktadır.¹³

Fen bilimleri yukarıdaki tanımda da görüldüğü üzere fizik, kimya, biyoloji bilimlerinin ortak adıdır. Bu bilimlerden her biri de kendi içerisinde birçok dala ayrılmaktadır. Astronomi, optik, fiziğin alt dalları sayılırken, zooloji, botanik, tıp ve sağlık bilimleri biyolojinin içerisinde sayılmaktadır. Bu bilimlerin birbiriyle ilişkilendirilmesiyle biyokimya, biyofizik, fizikokimya vb... bilim dalları da ortaya çıkmıştır. Fıkıh ilminin bu ilimlerle doğrudan veya dolaylı olarak birçok bağlantısı bulunmaktadır. Aşağıda sırasıyla fizik, kimya, biyoloji, tıp bilimleri ile fıkıh arasındaki ilişki örneklendirilecektir.

Fıkıh ilmiyle fizik arasındaki ilişkiyi göstermek adına ölçü aletlerinin geliştirilmesi örnek verilebilir. Ölçü ve tartıda adaleti gözetmeyi emreden¹⁴ İslam dininin mensupları bu konuda en hassas ölçü aletlerini yapmaya çalışarak bu alandaki teknolojinin gelişimine katkıda bulunmuşlardır. Hazînî gibi bazı Müslüman bilginlerin terazi, kantar, ölçü aletleri ile ilgili çalışmaları da ölçümlerin doğru bir şekilde yapılarak bu konudaki dini emirlerin yerine getirilmesini amaçladığı düşünülebilir.¹⁵

Ölçü ve tartı konusundaki bu çalışmaların yanı sıra zamanla ve bölgelere göre değişen ölçü birimlerinin en ideal şekilde birbirine çevrilmesi de önem arz etmektedir. Fıkıh kitaplarımızda bunun örneklerine rastlanmaktadır. Bu açıdan ilk dönemlerden itibaren para birimi olarak kullanılan dinar ve dirhem ağırlıklarının tespiti ve birbirine çevrilmesinin örnekleri fıkıh kitaplarında yer almaktadır. Nitekim fıkıh ve tarih kitaplarında dirhem ve dinarın ağırlıklarının arpa, buğday gibi hububatla tespit edildiği ayrıca her 10 dirhem ağırlığının 7 dinarın ağırlığına eşit olduğu nakledilmektedirler.¹⁶ İlerleyen dönemlerde hassas birim çevirme yöntemlerinin kullanılmasıyla ilk devir İslam paralarının bugünkü karşılıkları hesaplanarak nisap miktarı 20 miskal altın/85 gr. altın ve 200 dirhem Gümüş/595 gr. gümüş olarak tespit edilmiştir.¹⁷ Ölçüm,

¹¹ Mehmet Erdoğan, “Fıkıh”, s. 144.

¹² Faruk Beşer, *Herkes İçin Kolay Usulü Fıkıh*, İstanbul: Nûn Yay., 2014, s. 13.

¹³ Faruk Beşer, “Bir Bilgi Türü Olarak Fıkıh ve Diğer Disiplinlerle İlişkisi”, *Usûl İslam Araştırmaları*, Sayı: 5, Yıl: 2006, s. 55.

¹⁴ Kur’an-ı Kerim, En’am 6/152, İsra 17/35, şuara 26/182 ve konuyla ilgili benzer birçok ayet bulunmaktadır.

¹⁵ Şaban Döğen, *İslam ve Fizik*, yy.: Gençlik Yay., yy.: 1995, s. 99.

¹⁶ Mehmet Erkal, *Zekât - Bilgi ve Uygulama*, İstanbul: Erkam Yay., 2004, s. 125.

¹⁷ H. Yunus Apaydın vd., *İlmihal I*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 2004, s. 441.

ölçülerin standartlaştırılması, birimlerin birbirine çevrilmesi konusu metroloji adıyla özel bir bilim olarak ele alınsa da fizik bilimi açısından çok önemli olması ve fiziğin öğretiminde de ilk sırada yer alması sebebiyle fıkın fizikten istifade ettiği bir konu olarak değerlendirilebilir.

Ayrıca fizik biliminin alt dallarından biri olarak görülen ve ışığın özelliklerini inceleyen “optik” bilimindeki gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan “fotoğraf” meselesi fıkıh için bir sorun alanı meydana getirmiştir. Klasik fıkıh doktrininde resim çizme ve heykel yapma “tasvir” kavramı ile ifade edilerek yasaklanmış fiillerden birisi olarak sayılmıştır. Günümüzde fotoğraf ve video; varlıkların suretlerinin teknik cihazlarla kaydedilip tekrar görüntüye gelmesi şeklinde olması sebebiyle günümüz fıkıhçılarından bazıları bunları “tasvir” kavramı içerisinde değerlendirmemektedir. Bu nedenle fotoğraf ve filmin kendisinin meşruluğundan çok, kullanım tarzı ve amacıyla ilgili (dinin inanç ve ahlak esaslarını ihlal etmeme, fitneye yol açmama gibi) şartlara bağlı olarak meşruluğunun tartışılması gerektiği değerlendirilmektedir.¹⁸

Yine fizik ve fıkın kesiştiği noktalardan biri de zamanın ölçülmesi meselesidir. Saatlerin icadında ve geliştirilmesinde Müslüman bilim adamlarının yaptıkları çalışmalar da namaz vakitlerinin tespiti gibi fikhî bir gayeye dayandığı düşünülmektedir.¹⁹ Fuat Sezgin tarafından El-Harezmî'ye ait bir yazma eserde bulunan ve “saatler” kategorisinde tanıtilen, namaz vakitlerini belirlemede kullanılan basit bir pergelin varlığı bu düşünceyi destekler mahiyettedir.²⁰ Benzer şekilde pusulanın geliştirilmesinde de kible tayini amacının etkisi yadsınmaz.²¹

Bunun yanı sıra astronomi bilimindeki gelişmelerin bir yansıması olarak namaz ve oruç gibi ibadet vakitleri İslam fakih ve astronomlarının incelemeleri doğrultusunda asırlardır hesapla belirlenmektedir. Bu bağlamda astronomik olarak sabah şafağının başlangıcı, güneşin 18° ufka yaklaşma vakti olarak tespit edilmiştir. Buna “astronomik tan” denilmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı da namaz ve oruç ile ilgili vakitleri hesapla belirlemektedir. Din İşleri Yüksek Kurulu imsak vaktinin başlangıcı olarak bilimsel bir ölçüt olan astronomik tanı yani 18° yi esas almaktadır.²²

Benzer şekilde fıkıh literatürümüzde önemli konulardan biri olan ramazan ayının başlangıcı ve bitişinin tespit edilmesi konusu da astronomi ile doğrudan ilgilidir. Bu konuda esas olan hilalin görülmesidir, bu konu fıkıh kitaplarımızda “Rüyet-i hilal” olarak ifade edilmektedir. Astronomi ilminin gelişmesiyle ayın evreleri daha kesin olarak gözlenebilmekte ve hesaplanabilmektedir. Ramazan ayının başlangıç ve bitişi de buna göre belirlenebilmektedir.²³ Burada da fıkıh ilminin astronomi biliminden faydalandığı görülmektedir.

Başka bir açıdan bakıldığında teknolojik gelişmeler sonucunda ortaya çıkan araçların insan hayatında önemli değişikliklere yol açtığı görülmektedir. Dolayısıyla bu değişiklikler fikhî tartışmalara da yol açmaktadır. Örneğin teknolojinin gelişmesiyle yolculuk vasıtaları da değişmiş ortaya çıkan yeni araçlar sayesinde daha hızlı yolculuk yapılması mümkün hale gelmiştir. Bu da seferîlik konusunun tekrar tartışmaya açılmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda bazı âlimler

¹⁸ H. Yunus Apaydın vd., *İlmihal II*, s. 105.

¹⁹ Döğen, s. 27.

²⁰ Fuat Sezgin, *İslam'da Bilim ve Teknik*, (çev. Abdurrahman Aliy ve Eckhard Neubauer), İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yay., 2008, C. III, s. 85.

²¹ Döğen, s. 28.

²² Erişim Tarihi 03/05/2017, <https://www.sorusorucevapbul.com/soru-cevap/namaz-salat/imsak-vakti-neye-gore-belirlenir>.

²³ Daha ayrıntılı bilgi için Ekrem Keleş, “Rü’yet-i Hilal Meselesi”, *Marife Dergisi*, Sayı: 2, Yıl: 2002, ss. 35-52.

seferîlik hususunda mesafeyi esas alarak 90 km üzerinde yapılacak yolculuklarda bu hükümden yararlanılabileceği görüşünü savunmuşlardır. Buna karşı Elmalılı Hamdi Yazır'ın da içinde bulunduğu bazı âlimler, seferîlik hükmünün dayandırıldığı "seyri vasatla üç günlük yol" prensibinin, zamanında yaya veya deve ile yapılan mutad vasat yolculuğu ifade ettiğini, bunun da saat karşılığı 18 saatlik yol olduğunu öne sürerek 18 saat yolculuk yapmaksızın seferîliğe bağlı ruhsatlardan yararlanılamayacağını savunmuşlardır.²⁴

Yukarıda fizik biliminin fıkha katkılarına örnek verildiği gibi fen bilimlerinin ikinci bir ana kolu olan kimya da fıkıh ilmine önemli katkılarda bulunmaktadır. Kimya bilimi maddenin yapısı ve özelliklerini ve maddede meydana gelen değişimleri inceleyen bir bilim dalıdır.²⁵ Bu bakımdan fıkıhtaki bazı konularla münasebeti bulunmaktadır. Örneğin necis bir maddenin temiz bir madde haline dönüşmesi olarak ifade edilen istihalenin²⁶ genellikle kimyasal dönüşüm olduğu ancak her kimyasal dönüşümün istihale olmadığı ifade edilmektedir. Bununla birlikte bir fiziksel değişim olan buharlaşmanın ve uçunumun/süblimasyonun da istihaleye örnek teşkil ettiği düşünülmektedir. Bununla birlikte fıkıh kaynaklarımızdaki helal kılıcı istihale örneklerinin, laboratuvar incelemeleri sonucunda zamanımız verilerine uygunluk gösterdiği ifade edilmektedir.²⁷ Buradan hareketle bir maddede istihalenin meydana gelip gelmediğinin tespitinde kimya biliminden faydalanılabileceği ortaya çıkmaktadır.

Yine benzer şekilde az olan necis maddenin çok olan temiz madde içerisinde renk, koku ve tattan eser kalmayacak şekilde kaybolması manasına gelen istihlâk kavramı ele alınırken bu azlık/çokluk kavramının teknik imkânlar yardımıyla daha objektif ve net ölçütlere dayandırılması mümkün görünmektedir.

Ayrıca suların çeşitleri ve kullanımı konusu da klasik fıkıh kaynaklarımızın önemli konularından biridir. Sular, çeşitli sınıflandırmalara (mutlaklık-mukayyetlik, temiz -temizleyici olma gibi) ayrılarak incelenmiştir. Bu konuda zamanımızdaki fıkıh kitaplarında, yapılan bilimsel inceleme ve laboratuvar tahlilleri sonucunda insan sağlığı ve çevre için zararlı olduğu tespit edildiğinde bu suyun kullanımının dinen caiz olmayacağı görüşü öne sürülmektedir. Suyu dinen pis sayılan veya sağlık açısından zararlı bir maddenin düşmesi halinde bu depo, havuz veya kuyunun nasıl temizleneceği konusu fıkıh literatürümüzde ele alınan konulardan birisidir. Fakihlerin bu konudaki görüşleri kendi bilgi ve tecrübe birikimlerini yansıtan görüşler olarak anlaşılmakta ve bununla birlikte günümüzde fen bilimleri ve sağlık açısından yeterli düzeyde ve usulde temizliğin sağlanması gerektiğine dikkat çekilmektedir.²⁸

Bunun yanı sıra İslamiyet'in temizliğe verdiği önem ve bu konudaki fıkhi hükümler, hijyen konusunda fıkıh ilminin fen bilimleriyle paralellik gösterdiği meselelerdendir. Zira dinen necis kabul edilen maddelerden çoğu aynı zamanda mikrop kaynağıdır.²⁹ Örneğin; İnsanların idrarı ve dışkıları, kusmukları, organlardan çıkıp akan kanları, bedenlerinden kesilip düşen et ve deri

²⁴ Menderes Gürkan, "Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın (1878-1942) İlmî Kişiliği ve Fıkıh İlmindeki Yerine Bir Bakış", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 6, Yıl: 2005, s. 229.

²⁵ Hüseyin Bağ ve Gamze Dolu (ed.), *Genel Kimya*, Ankara: Pegem Akademi, 2018, s. 1.

²⁶ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, (sadeleştiren Ali Fikri Yavuz), Ankara: Akçağ Yay., 2007, s. 77.

²⁷ Orhan Çeker, "İstihale", *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı - IV Günümüzde Helâl Gıda* içinde, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 2012, s. 132.

²⁸ H. Yunus Apaydın vd., *İlmihal I*, s. 193.

²⁹ Haluk Nurbaki, *İslam Dininin İnsan Sağlığına Verdiği Önem*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 1985, s. 88.

parçaları, adet, lohusalık ve istihaze kanları, eti yenmeyen hayvanların idrar, salya ve dışkıları, akan kanları, eti yenen hayvanlardan ördek, kaz ve tavuğun dışkıları vb. necis (pis) sayılmaktadır.³⁰ Bu çeşit konulara bakıldığında İslâm'ın temizliğe verdiği önemin hikmeti tıp biliminin gelişmesiyle daha da iyi anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda ele alınan konulardan birisi de alkolün necisliği meselesidir. İslam bilginlerinin büyük çoğunluğu şarabın necis olduğu ve namazın sıhhatine engel olduğu görüşündedir. Şarap dışındaki alkollü içkilerin ise içilmelerinin ise haram olduğu ancak bizzat necis olmadığı görüşü ağırlık kazanmaktadır. Günümüzde kimya endüstrisinin gelişimi ile alkol içeren maddeler temizlik malzemeleri gibi bazı yerlerde kullanılır olmuştur. Günümüz fıkıhçıları tarafından alkol içeren (Kolonya vb. gibi) güzel koku, hijyen, temizlik amacıyla kullanılan maddelerin necis kavramı içerisine alınmasının doğru olmadığı görüşü savunulmaktadır.³¹

Ayrıca temizleme yolları da fıkın konuları arasındadır. Su ile yıkayarak, suda kaynatma ile, ateşe sokmak yolu ile, silmek ile, kazımak ve ovalamak ile, kurumak ve toprak sermek ile, suyun akması veya kaybolması yolu ile, istihale ile, bazı davranışlar ile, boğazlama ve tabaklama ile, istinca ve istibra ile temizleme yöntemleri fıkıh kitaplarımızda yer alan temizleme yöntemleridir. Temizlik konusunda aslanan necasetin eserinin kalmaması olarak kabul edilmiştir.³² Bu bağlamda ortaya çıkan yeni temizleme metotlarının (örneğin kuru temizleme) cevazına hükmedilmektedir.³³ Bu durum da kimya alanındaki gelişmelerin fikhî ilgilediren örneklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bunun yanında canlıların özelliklerini inceleyen bir bilim dalı olan biyoloji ve ilgili bilim dalları da fıkıh ilmiyle iştigal edenlerin sahip olması gereken bilgiler içermektedir. Bu nedenle biyoloji ve fıkıh arasında birçok bağlantı tespit etmek mümkündür. Son asırda biyoloji, genetik, sağlık alanlarında meydana gelen gelişmelerden birçoğu da fıkıh ilmini yakından ilgilendirmektedir. Biyoloji biliminin ve bu bilim dalındaki gelişmelerin arasında da fıkıhla ilgili meselelerin olduğu görülmektedir.

Örneğin Ebû Hanîfe'nin derin yara üzerine sürülen ve karın veya beyne ulaşan ilacın orucu bozacağı görüşünün kendi zamanındaki bir anatomi ve tıp bilgisine dayandığı anlaşılmaktadır. Buna karşın zamanımızda biyoloji, tıp ve eczacılık alanındaki gelişmelerle birlikte oruçla ilgili bazı konular ele alınmak durumunda kalmıştır. 1948 yılında Ezher Üniversitesi fetva komisyonu tabii delikler dışından vücuda giren bir şeyin orucu bozmayacağı yönünde fetva vermiştir. Bu noktadan hareketle astım ve nefes darlığı sebebiyle ağıza sıkılan spreyin zerrecikler halinde içeri gitmesine rağmen akciğerden öteye geçmediği, mideye ulaşmadığı, gıda ve susuzluk giderme özelliği olmadığı için orucu bozmayacağı öne sürülmüştür. Aşıların da beslenme amaçlı olmaması, vücuda bağışıklık kazandırmak amacıyla mikrop verilmesi temeline dayandığından orucu bozmayacağı görüşü ortaya atılmıştır.³⁴

Biyolojinin önemli başlıklarından birisi canlıların sınıflandırılmasıdır. İslam hukukunun, yenilmesi helal olup olmayan canlılar konusunda; avlanma, hayvanların kesimi, eti yenen ve

³⁰ Bilmen, s. 72.

³¹ H. Yunus Apaydın vd., *İlmihal II*, s. 94.

³² Bilmen, s. 74.

³³ Erişim Tarihi 03/05/2017, <https://sorularlaislamiyet.com/kuru-temizleme-caiz-mi>.

³⁴ H. Yunus Apaydın vd., *İlmihal I*, s. 410.

yenmeyen kara ve su hayvanları gibi hususlarda getirdiği ölçü ve gruplandırmalar da bir nevi sınıflandırma olarak değerlendirilebilir. Bu gruplandırmalar canlıların sınıflandırmasına yönelik çalışmalara benzerlik göstermektedir.

Yine yiyecekler konusuyla ilgili olarak Kur'an'da iyi ve temiz şeylerin (tayyibat) yenmesinin helal, pis ve kötü şeylerin (habais) yenmesinin haram olduğu ilkesi belirlenmiştir.³⁵ Hz. Peygamber de bu hususta belirleyici ölçüler getirmiştir. Sonraki dönemde İslam Fıkhdaki görüşler bu prensipler temelinde fakihlerin kendi bilgi ve tecrübelerine, bölgesel örfelere göre gelişmiştir. İnsanın beden ve ruh sağlığına zararlı olduğu sabit olan maddelerin yenilip içilmesi dinen de haram görülmektedir. Bu konuda tecrübeyle ve bilimsel metotlarla elde edilen sonuçların dini hükümlerde de dikkate alınması gerektiği belirtilmektedir.³⁶ Hangi tür yiyeceklerin haram veya mekruh olduğu, bu konuda ölçü ve sebeplerin neler olabileceği konuları klasik fıkıh kitaplarında "et'ime" (yiyecekler) başlığı altında doğrudan; "zebâih"(hayvanların boğazlanması), "sayd"(avlanma), "udhiye" (kurban) gibi başlıklarda dolaylı olarak ele alınmaktadır. Yukarıdaki konuların biyoloji bilimi ve ilgili bilimlerden olan veterinerlik, hayvan anatomisi, sağlık bilimleri gibi bilimlerle ilişkili olduğu açıktır.

Ayrıca fıkıh kitaplarımızda yer alan; hangi hayvanların kurban olarak kesilebileceği, kurban edilecek hayvanın hangi şartlarda olması gerektiği, kesim şekli, kesim sonrası çevrenin temiz bırakılması amacıyla artan parçaların gömülmesi gerekliliği gibi hususlar veterinerlik bilgisi ve çevre bilinciyle ilişkilendirilebilir.

Bunun yanında hayvanların kesimi ile ilgili meseleler de fıkıh kitaplarımızda yer alan ve biyoloji bilimiyle bağlantılı olan konulardandır. Çünkü usulüne uygun olarak kesilmeyen hayvanların etleri yenmemektedir. Eti yenen ehli hayvanların boğazlanması hayvanın çenesi altından yemek ve nefes borusu ile kan taşıyan iki büyük damarın kesilmesi veya develerde boğazla göğsün birleştiği yere bıçak saplamak şeklinde yapılmaktadır. Ebû Hanîfe'nin bu damar ve borulardan en az üçünün kesilmesini yeterli görmesi, Ebû Yûsuf'un yemek ve nefes borusuyla birlikte iki damardan birinin kesilmesi gerektiğini söylemesi, İmam Muhammed'in ise bunlardan her birinin çoğunun kesilmesi gerektiği görüşünde olması gibi tartışmaların hedefinin hayvanın eziyet çekmeden ölmesini ve kanın büyük oranda vücuttan atılmasını sağlamak olduğu düşünülmektedir.³⁷ Kanı iyi akıtılmamış etler normal sıcaklıkta kanı iyi akıtılmış olana göre daha çabuk bozularak zehirlenmelere sebep olabileceği belirtilmektedir.³⁸ Buradan yola çıkarak fen bilimlerindeki gelişmelerin bazı konulardaki fıkhi hükümlerin hikmetlerinin anlaşılmasını sağladığı söylenebilir. Ayrıca konu hakkındaki tartışma bu âlimlerin hayvanların anatomik yapısı ile ilgili sahip oldukları bilgi ve tecrübenin bir sonucu olarak görülebilir.

Ayrıca bilimdeki gelişmelerin bazı meselelerin hükmünün netleşmesine katkı sunduğu da görülmektedir. Örneğin sigaranın dini hükmü XVI. yüzyılın sonlarından itibaren İslâm dünyasında tütün mâmulleri kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte âlimler arasında tartışılmaya başlamıştır. Bu konu hakkında hüküm vermemeyi tercih edenler olmakla birlikte görüş bildiren âlimler temelde tütünü mubah, mekruh ve haram kabul edenler şeklinde üç gruba

³⁵ Kur'an-ı Kerim, El-Bakara 2/172, el-Mâide 5/4, el-A'râf 7/157.

³⁶ H. Yunus Apaydın vd., *İlmihal II*, s. 33.

³⁷ H. Yunus Apaydın vd., *İlmihal II*, s. 50.

³⁸ Nurbaki, s. 86.

ayrılabilir. İslâm âlimlerinin görüş ayrılıklarının esasen o dönemdeki geçerli bilgilerden hareket etmelerinden ve tütünün insan sağlığına etkisi konusunda yeterli tıbbî bilgiye sahip bulunmamalarından kaynaklandığı görülmektedir. Bu bakımdan mubahlığını veya haramlığını savunan pek çok âlim, tütün yaprağının özellikleri ve içenler üzerindeki etkileri hakkında uzman hekimlere müracaat etmenin gereğinden bahsetmiştir. XIX. yüzyılın ortalarından itibaren tıpta sellüler patoloji metodunun kullanılmaya başlanmasıyla birlikte tütünün birçok zehirli kimyasal madde içerdiği kesin bir şekilde ortaya konmuş, insan sağlığına etkileri ve yol açtığı hastalıklar hakkında daha kesin bilgilere ulaşılmıştır. Bu bakımdan modern dönemde yetişmiş âlimlerden birçoğu bugün artık sigara hakkında haram hükmünün verilmesi gerektiği görüşündedirler.³⁹

Bunun gibi, hastalıkla mücadele ve tedavi esasen tıp biliminin konusu olmakla birlikte tedavide kullanılan maddelerin haram-helal olması, mahremiyet gibi açılardan fıkıh kitaplarında ele alınmıştır. Özet olarak İslam bilginleri uzman bir tabibin hayati bir tehlikeden ancak yenilip içilmesi haram madde içeren bir ilaçla kurtulmanın mümkün olabileceğini ve bunun alternatifinin de bulunmadığını bildirmesi halinde, bu ilaçla tedavinin caiz olduğu hususunda fikir birliği içindedirler. Böyle bir hayati tehlikenin bulunmadığı durumlarda ise bazı İslam âlimleri haram maddelerle tedaviyi caiz görmezken bir kısmı kural olarak caiz görürler. Çoğunluk ise belli şartlarda caiz olacağına kaidirler. Haram ile tedavi olmanın cevazını savunanlar, bunun için; kesin olarak şifa vereceğinin bilinmesi, en azından kuvvetle muhtemel olması şartını öne sürmektedirler. Ayrıca ehliyetli bir doktorun önerisini de şart koşmaktadırlar.⁴⁰

Yine tıbbın bir sahası olan estetik ameliyat konusu da fikhî açıdan değerlendirilmiş ve bu konuda hükümler ortaya konulmuştur. Bu bağlamda, estetik ameliyatlar yapılaş amacına göre değerlendirilmiş ve dikkat çekmek, daha güzel görünmek amacıyla yapılan müdahalelerin İslâm dininde, fitratı bozma kabul edilerek yasaklandığı, buna karşılık tedavi amaçlı olarak yapılan estetik müdahalelere ise dinimizde izin verildiği belirtilmektedir. Özetle estetik ameliyatın; salim fitratı bozmak kastı olmamak, yapılmasında bir yarar veya yapılmamasında mevcut bir zarar bulunmak, hile, aldatma veya karşı cinse benzeme kastı bulunmamak, hukukî karışıklığa ve yanlış anlamaya yol açmamak kaydıyla bir tür tedavî olarak yaptırılmasında sakınca olmadığı belirtilmektedir.⁴¹

Benzer şekilde tıbbın gelişmesiyle ortaya çıkan bir diğer durum da “saç ekimi” yöntemidir. Dökülen saçların yerine kişinin kendisinden veya başkasından saç nakledilmesi bir çeşit organ ve doku nakli olarak değerlendirilerek caiz olduğu görüşü dile getirilmektedir.⁴²

Ayrıca kadınların özel halleri konusunda ele alınan hayız, nifas ve istihaze kavramları ibadet ve muamelatı etkileyen meseleler olarak İslam Hukukunda önemli bir yer tutmaktadır. Hayız süresi başlangıç ve bitiş yaşları açısından veya azami süresi bakımından kişiden kişiye farklılık göstermekle birlikte dini ve hukuki birçok durumu etkilediğinden fakihler bu sürelerin tespitine çalışmışlardır. Buna göre kadınlar 9 yaşından itibaren adet görmeye başlar ve 50-55 yaşlarına

³⁹ Şükrü Özen, "Tütün", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. XLII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012, s. 5-9.

⁴⁰ H. Yunus Apaydın vd., *İlmihal II*, s. 164-166.

⁴¹ Erişim tarihi 29.01.2018, <https://kurul.diyanet.gov.tr/Karar-Mutalaa-Cevap/2945/estetik-ameliyat>.

⁴² Hamdi Döndüren, *Kur'an ve Sünnete Göre Güncel Fıkhi Meseleler (200 soru 200 cevap)*, İzmir: Işık Yay., 2011, s. 101.

geldiklerinde adetten kesilirler. Hanefî mezhebine göre adetin en az süresi 3, en uzun süresi 10 gündür. Bu tespitler fıkıh bilginlerinin tecrübelerine ve tıp bilgilerine göre vardıkları sonuçlardır. Bugünkü tıbbi bilgiler âdet kanamasının 11-13 yaşlarında başlayıp 45-50 yaşlarında bittiğini ve 3-6 gün civarında olduğunu ifade etmektedir. Hanefîlere göre nifasın en uzun süresi 40 gün, Hanbelî ve Malikilere göre ise 60 gündür. Bu belirlemenin de yine fakihlerin kendi toplumlarının birikimini yansıttığı ifade edilmektedir. İstihaze kadının adet ve lohusalık dışındaki kanamalarının genel adıdır. Yukarıda zikredilen konular tıp ilminin geliştiği günümüzde bu konulardaki bilgilerin uzmanından öğrenilerek dini hükümlerin buna dayandırılması gerektiği düşünülmektedir.⁴³

Bunun yanında tıp biliminin konularından olan doğum kontrol yöntemlerinin fıkhi hükümleri de fıkıh kitaplarında yer almaktadır. Bunlardan biri olan azil yöntemi (erkeğin cinsel birleşme sırasında spermini dışarı akıtması) çok eskilerden beri bilinen bir uygulama olup Peygamberimiz tarafından yasaklanmamış olması ayrıca İslam bilginlerinin çoğu tarafından eşlerin irade ve tercihinin bırakılması, doğum kontrolünün kural olarak caiz olduğuna delil sayılmaktadır. Tıbbi ve teknik gelişmeler neticesinde ortaya çıkan gebeliği önleme yöntemlerinin doktor tarafından yasaklanmadıkça, döllenmiş yumurtaya zarar vermedikçe ve avret yerini yabancıya (doktor vb.) açmayı gerektirmedikçe kullanılmasında sakınca olmadığı belirtilmektedir.⁴⁴

Bununla bağlantılı bir konu olan “çocuk düşürme/kürtaj” konusu tıp ve fıkıhın ortak ilgi alanına giren bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Ceninin kasten veya kazaen öldürülmesi konusu hicri ikinci asırdan itibaren ceza hukuku bahislerinde yer almış, rahimdeki çocuğun belirli bir süre içerisinde imha edilmesinin caiz olup olmadığı konusu dördüncü asırdan sonra fıkıh kitaplarında tartışılmıştır. Bu konu ile ilgili olarak kürtajın mutlak olarak haram, mutlak olarak mubah ve özür durumunun bulunması şartıyla caiz olabileceği şeklinde görüşler öne sürülmüştür.⁴⁵ Hangi durumlarda kürtaja izin verilebileceği konusunda işinin uzmanı ve dini sorumluluk hisseden doktorların tespitinin esas alınması gerektiği belirtilmektedir.⁴⁶

Ayrıca halk arasında tüp bebek yöntemi olarak bilinen yardımcı üreme teknikleri de bilimsel gelişmelerin insanlığa sunduğu imkânlardan olup bunların fikhî hükümleri fıkıh âlimleri tarafından tartışılmıştır. Bu bağlamda İslam konferansı Teşkilatına bağlı İslam Fıkıh Akademisi'nin aldığı karara göre kocanın spermi ile karısının yumurtası alınarak dışarıda döllenmesi ve oluşan embriyonun aynı kadının rahmine yerleştirilmesi yöntemi ve kocanın sperminin alınarak karısının rahminde uygun bir bölgeye bırakılarak iç döllenmenin sağlanması yöntemi dini sakınca taşımadığı ifade edilmektedir.⁴⁷

Benzer şekilde biyoloji bilimindeki gelişmelerin bir neticesi olan genetik mühendisliği çalışmaları ve canlıların kopyalanması/klonlanması konusu da fıkıh çevrelerince tartışılmaktadır. Bu çalışmalarla ilgili olarak; dinen geçerli bir maslahat bulunmak, daha büyük bir maslahatla çelişmemek, hayvanlara işkence ve eziyet yapmamak ve ekolojik dengeyi

⁴³ H. Yunus Apaydın vd., *İlmihal I*, s. 214-215.

⁴⁴ Hayreddin Karaman, *Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar*, İstanbul: İz Yay., 2016, s. 105.

⁴⁵ Nail Çam, *İslam Hukukunda Cenin Ahkâmı*, İstanbul: İz yay., 2018, s. 194.

⁴⁶ Faruk Beşer, *Güncel Meseleler Dini Çözümler*, İstanbul: Nun Yay., 2015, s. 188.

⁴⁷ Karaman, s. 111.

bozmamak şartıyla, bakteri ve diğer mikroskopik canlılar ile bitkiler ve hayvanlar üzerinde yapıldığında caiz olduğu ifade edilmektedir. Ancak insan klonlamanın ortaya çıkaracağı hukukî, sosyolojik ve psikolojik problemler göz önüne alındığında caiz olmadığı belirtilmektedir.⁴⁸

Yine bu bağlamda ortaya çıkan genetiği değiştirilmiş organizmaların (GDO) üretimi ve tüketimi konuları hem bilim dünyasında hem de fıkıh çevrelerinde tartışılmaya devam edilen konular arasındadır. Genetiği değiştirilmiş organizmaların, biyoloji, genetik, ekoloji, tıp gibi pek çok alanın yardımına başvurularak bu ürünlerin sağlık ve çevreye zararları, gelecekte ortaya çıkabilecek muhtemel riskleri ve genel yararları da dikkate alınarak daha sağlıklı analizler yapılması ve buna göre fetva verilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Alanın uzmanları arasında dahi bir görüş birliği olmaması sebebiyle ve bilim ve teknolojideki hızlı gelişmeler nedeniyle zamanla meselenin farklı boyutlarının ortaya çıkmasından dolayı bu ve bunun gibi güncel meselelerin hükümlerini tespit etmede kolektif çalışmalara ihtiyaç olduğu belirtilmektedir.⁴⁹

Bu alandaki tartışmalardan biri de gelişen teknolojik yöntemlerle oluşacak ceninin cinsiyetinin belirlenmesinin mümkün olabileceği iddiasıdır. Bu konu fıkıh bilginleri tarafından ele alınarak asıl olan hükmün haramlık olduğu konusundaki görüş ağırlık kazandığı belirtilmektedir. Bununla birlikte ceninin belirli bir cinsiyetten olması durumunda anormal olarak veya genetik hastalıklara maruz olarak doğacak olması zaruret durumu olarak değerlendirilmekte ve bu durumda ceninin cinsiyetinin seçiminin caiz olacağı kabul edilmektedir.⁵⁰

Tıp alanındaki bir başka mesele olan organ nakli konusu da özellikle son yüzyılda gelişme gösteren ve tedavi alanında başvurulan önemli bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konunun son dönem çeşitli fetva kurulları ve âlimlerce ölüden diriye organ nakli, diriden diriye organ nakli ve kişinin kendi vücudunun bir yerinden diğer yerine organ nakli olmak üzere ayrı ayrı ele alınarak değerlendirildiği görülmektedir. Bu değerlendirmelerde ölüden diriye organ naklinin caiz görülebilmesi için; organ naklinde zaruretin bulunması, uzmanlarda hastanın bu tedavi ile iyileşeceğine dair güçlü bir kanaatin oluşması, ölümden önce kendisinin veya ölümden sonra mirasçılarının onayının alınması, tıbbi ve hukuki ölümünün kesinleşmiş olması şartları öne sürülmektedir. Ve bunun yanında organın bir ücret ve menfaat karşılığında verilmemiş olması ve alıcının da buna razı olmasının da şart olduğu belirtilmektedir. Ölüden diriye organ naklini caiz görmeyen bazı bilginler de bulunmaktadır. Diriden diriye organ naklini caiz gören âlimler bunun için yukarıdaki şartlara ek olarak; vericinin hayatını ve sağlığını bozmayacak olması ve bunun tıbbi raporla belgelenmesi, yeterli tıbbi ve teknik şartların bulunması koşulunu öne sürmektedirler. Kişiyi kendi vücudundan organ veya doku naklinin ise caiz olduğu yönündeki görüşlerin ağırlıkta olduğu belirtilmektedir.⁵¹ Tedavi maksadıyla özellikle

⁴⁸ İbrahim Paçacı, "Klonlama ve Kök Hücre Çalışmalarının İslâm Dini Açısından Değerlendirilmesi", *Usul İslam Araştırmaları*, Sayı: 7, Yıl: 2007, s. 59.

⁴⁹ H. Mehmet Günay ve Merve Özdemir (ed), "İslami Açından Genetiği Değiştirilmiş Ürünler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 45, Yıl: 2016, s. 1020.

⁵⁰ Ürdün Tabipler Derneği, *İslam ve Tıp Açısından İnsan Kopyalamak Caiz mi?*, (çev. Salih Uçan), İstanbul: Bilge Yay., 2003, s. 343.

⁵¹ Döndüren, s. 98.

eti yenen hayvanlardan insana organ ve doku naklinde mahzur görülmediği de ifade edilmektedir.⁵²

Ayrıca günümüz tıbbının imkânlarıyla cinsiyet değiştirmek de mümkün olmaktadır. Cinsiyet değiştirme isteğinde bulunanlarda iki durum söz konusu olmaktadır. Bunlardan birincisi ruhsal diğeri fiziksel durumu sebebiyle buna yönelmektedir. Ruhsal durumu sebebiyle bu istekte bulunanlarda kişinin anatomik cinsiyeti ile cinsel kimliği arasında uyumsuzluk olması durumudur (cinsel kimlik disfori sorunu ve transeksüalizm). İkinci durum ise fıkıh literatüründe “Hünsa” tabiriyle ifade edilen kişinin her iki cinsiyet organını bulundurma halidir. Çağdaş fıkıh âlimleri psikolojik nedenlerle cinsiyet değiştirme ameliyatlarına cevaz vermemektedirler. Bununla birlikte iki cinsiyet organına sahip olanların, yapılan tetkikler sonucu baskın olan cinsiyete dönüştürülmesi bir tedavi niteliğinde ve fitri olmayı fitri olana çevirmek olarak görülmektedir.⁵³ Bu konuda fikhî hükmün net olarak verilebilmesi için tıp biliminin verilerine duyulan ihtiyaç açıkça ortaya çıkmaktadır.

Başka bir tartışma konusu olan süt bankaları da son yıllarda gündeme gelen konulardan olup fıkıh âlimleri tarafından konuyla ilgili görüşler süt hısımlığının meydana gelip gelmeyeceği esasına dayalı olarak tartışılmıştır. Prensipten böyle bir müessesenin varlığı kabul edilebilir görünmekle beraber ortaya çıkarabileceği mahzurlar dolayısıyla temkinli yaklaşılması gerektiği kanaati belirtilmektedir.⁵⁴ Bu konunun gündeme gelmesinde gıda saklama teknolojisindeki gelişmelerin etkili olduğu, bu gelişmeler neticesinde fikhî bir tartışma konusunun ortaya çıktığı görülmektedir.

Tıp, etik, hukuk ve İslam hukukunun tartışmalı konularından biri de “ötenazi” konusudur. Ötenazi, aktif ötenazi, pasif ötenazi, dolaylı ötenazi ve hekim yardımcı intihar olarak ayrı ayrı ele alınarak da incelenmiştir. Buna göre hekimin ölümcül dozajdaki ilacı uygulayarak hastanın hayatını sonlandırması demek olan aktif ötenazinin caiz olmayacağı ve doktoru hukuki ve dini sorumluluk altına sokacağı görüşü ağırlıktadır. Tedavinin durdurulması sebebiyle ölüme sebep olmak şeklinde tanımlanabilecek olan pasif ötenazi de caiz görülmemekte ve hekimin sorumlu olacağı savunulmaktadır. Fakat tedavi hastanın isteğiyle kesilirse doktorun sorumlu olmayacağı görüşü öne sürülmektedir. Tüm tıbbi yöntemler kullanıldıktan sonra hayata dönme ihtimali olmadığı teşhisi konulan bir hastanın doğal ölüm sürecine bırakılmasında bir sakınca görmeyen çağdaş âlimler de vardır. Dolaylı ötenazi ise hastaya verilen ilaçların yan etki olarak hastanın yaşamını kısaltması ve bu durumun hasta tarafından biliniyor olmasıdır. Bu durum tedavinin devamı niteliğinde değerlendirilmektedir. Hekim yardımcı intihar ise hastanın açık istemi sonucunda hekimin hastaya kendini öldürebilmesi için gerekli bilgi ve malzemeyi sağlamanın ardından intiharın bizzat hasta tarafından gerçekleştirilmesidir. Bu durum da caiz olmayıp aynı zamanda hekimi sorumlu yapan bir uygulama olarak değerlendirilmektedir.⁵⁵ Bu konuda hükme varılırken meselenin tıbbî boyutu yanında etik/ahlakî yönünün göz önünde bulundurulması gerektiği tartışma götürmez bir gerçektir. Bu bağlamda ilahi kaynaklı yüce ahlak normlarına

⁵² Ahmet Ekşi, *İslam Tıp Hukuku*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011, s. 96.

⁵³ Talip Türcan, *İslam Hukuku El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yay., s. 778.

⁵⁴ Enver Osman Kaan, *Güncel Fıkıh Problemleri (Ders Notları)*, İstanbul: Rağbet Yay., 2016, s. 149.

⁵⁵ Kaan, s. 120-138.

sahip olan İslam'ın Hukuk sistemi olan fıkıh, bu gibi konularda bütün bilim dallarınca dikkate alınmalıdır.

Yine tıp ve adli tıp alanlarında önemli yer tutan otopsi operasyonu dini hüküm bakımından; cinayet davalarında gerçeği öğrenmek amacıyla yapılan otopsi, bulaşıcı bir hastalığın bulunup bulunmadığını anlamak üzere yapılan otopsi ve son olarak öğrenmek ve öğretmek için yapılan otopsi olmak üzere üç grupta ele alınmaktadır. Bunlardan ilk ikisinin caiz olduğu, kanı helal olmayan insanların cesetleri üzerinde ilmi maksatla otopsi yapılmasının ise caiz olmadığı ifade edilmekte, fakat ölüme mahkûm edilmiş kişilerin cesetleri üzerinde bu amaçla otopsi yapılabileceği belirtilmektedir.⁵⁶

Burada verilen örneklerin çoğaltılıp konunun daha da genişletilmesi mümkündür. Zira insanla ilgili bütün konular bir şekilde fıkıh ilmine konu olabilmekte, bu konular aynı zamanda fen bilimlerinin herhangi bir dalının ilgi alanı içinde kendine yer bulabilmektedir. Ancak verilen örnekler makalenin daha da uzamaması açısından yeterli görülmektedir.

SONUÇ

Yukarıda verilen örneklerden ölçü ve tartı ile ilgili konuların, seferiliğin, fotoğraf konusunun, namaz vakitlerinin belirlenmesi, hicri ayların başlangıcının belirlenmesi/rü'yet-i hilal konusunun, fizik bilimi ile fıkıh arasında bulunan ortak konulara örnek olduğu görülmüştür. İstihale, istihlâk, sular, temizlik, necaset gibi konu ve kavramların kimya bilimi ile fıkıh arasındaki ilişkiye örnek verilebileceği değerlendirilmiştir. Hayvan kesimi, hayvan ve bitkiler, haram maddelerin tedavide kullanımı, estetik ameliyat, saç ekimi, doku ve organ nakli, cinsiyet değiştirme ameliyatları, kadınlara mahsus haller, doğum kontrol yöntemleri, yardımcı üreme teknikleri, kürtaj, genetik mühendisliği, süt bankası, ötenazi, otopsi gibi konuların biyoloji ve tıp bilimleri ile fıkıh arasındaki ilişkinin örneklerinden olduğu anlaşılmıştır. Bu örnekler ışığında fıkıh ilminin fen bilimlerinden zaman zaman yararlandığı, hatta fen bilimlerinin tarihsel gelişimine de katkıda bulunduğu görülmüştür. Ayrıca fen bilimlerinin ve teknolojinin gelişmesiyle ortaya çıkan yeni gelişmelerin fakihlerin gündemine yeni konuların gelmesine sebep olarak fıkıhın dinamik yapısına katkıda bulunduğu anlaşılmıştır. Hükmü naslarda açıkça belirtilmemiş olan ve fakihlerin kendi bilgi, tecrübe ve buldukları yerin örfüne bağlı olarak ortaya koyduğu içtihad alanına giren meselelerin fikhî hükmünün belirlenmesi için fen bilimleri ile ilgili yönlerinin de fıkıh bilginlerince dikkate alındığı fikrine ulaşılmıştır. Ayrıca fen bilimlerinin ulaştığı sonuçların bazı fikhî hükümlerin hikmetlerinin ortaya çıkmasına katkıda bulunduğu sonucuna varılmıştır. Bilimsel gelişmelerin çok hızlı ilerlediği çağımızda, bu sebeple ortaya çıkan meselelerin fikhî hükümlerinin ortaya konulabilmesi için fıkıh bilginlerinin ilgili konularda fen bilimlerindeki yenilikleri takip etmeleri gerektiği, meselelerin künhüne vakıf olarak doğru kararlar verebilmeleri için fen bilimleri ile ilgili bazı temel kavramları bilmelerinin faydalı olacağı düşüncesine ulaşılmıştır. Fen bilimleri alanında çalışma yapan ilim adamlarının da daha insani ve daha ahlaki bir bilimsel gelişmenin sağlanabilmesi ve disiplinler arası çalışmaların daha kolay yapılabilmesi için fıkıh ilminin ilkelerinden ve temel kavramlar hakkında bilgi sahibi olmaları gerektiği anlaşılmıştır. Ayrıca disiplinler arası ortak çalışmaların yapıldığı ve yapılmaya devam edilmesinin gerekli olduğu anlaşılmıştır. İnsanlığın dünya ve ahiret mutluluğunu yakalayabilmesi ve dünyanın daha yaşanabilir bir yer haline gelmesinin; dini

⁵⁶ Karaman, s. 235-236.

ve fenni ilimlerin birbirini desteklemesi, fikhî ve ahlakî sınırların ihlal edilmemesi ile mümkün olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Apaydın, H. Yunus vd., (2004), *İlmihal I*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Apaydın, H. Yunus vd., (2004), *İlmihal II*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Atar, Fahrettin (2014), *Fıkıh Usulü*, İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Başoğlu, Tuncay (2003), "Fıkhi Tefekkürün Sorunları", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2, ss. 15-24.
- Beşer, Faruk (2006), "Bir Bilgi Türü Olarak Fıkıh ve Diğer Disiplinlerle İlişkisi", *Usul İslam Araştırmaları*, Sayı: 5, ss. 33-62.
- Beşer, Faruk (2014), *Herkes İçin Kolay Usulü Fıkıh*, İstanbul: Nûn Yayınları.
- Beşer, Faruk (2015), *Güncel Meseleler Dini Çözümler*, İstanbul: Nun Yayınları.
- Bilmen, Ömer Nasuhi (2007), *Büyük İslam İlmihali*, (sad. Ali Fikri Yavuz), Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çam, Nail (2018), *İslam Hukukunda Cenin Ahkâmı*, İstanbul: İz yayınları.
- Çeker, Orhan (2012), "İstihale", *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı – IV Günümüzde Helâl Gıda* içinde, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 132-138.
- Döğen, Şaban (1995), *İslam ve Fizik*, İstanbul: Gençlik Yayınları.
- Döndüren, Hamdi (2011), *Kur'an ve Sünnete Göre Güncel Fıkhi Meseleler (200 soru 200 cevap)*, İzmir: Işık Yayınları.
- Ekşi, Ahmet (2011), *İslam Tıp Hukuku*, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Erdoğan, Mehmet (2015), "Fıkıh", *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Erdoğan, Mehmet (2015), "Müctehid", *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Erkal, Mehmet (2004), *Zekât - Bilgi ve Uygulama*, İstanbul: Erkam Yayınları.
- Ertin, Hakan (2012), *Tıp ve Fetva*, İstanbul: İstanbul Araştırma ve Eğitim Vakfı Yayınları.
- Günay, H. Mehmet ve Merve Özdemir (ed.; 2016), "İslami Açından Genetiği Değiştirilmiş Ürünler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 45, ss. 1004-1022.
- Gürkan, Menderes (2005), "Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın (1878-1942) İlmî Kişiliği ve Fıkıh İlmindeki Yerine Bir Bakış", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 6, ss. 211-232.
- Hüseyin Bağ ve Gamze Dolu (Ed.) (2018), *Genel Kimya*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Kaan, Enver Osman (2016), *Güncel Fıkıh Problemleri (Ders Notları)*, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Karaman, Hayreddin (2016), *Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar*, İstanbul: İz Yayınları.
- Keleş Ekrem (2002), "Rü'yet-i Hilal Meselesi", *Marife Dergisi*, Sayı: 2, ss. 35-52.
- Köse, Saffet (2016), *İslâm Hukukuna Giriş*, İstanbul: Hikmetevi Yayınları.
- Nurbaki, Haluk (1985), *İslam Dininin İnsan Sağlığına Verdiği Önem*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Özen, Şükrü (2012), "Tütün", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. XLII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, ss. 5-9.

Paçacı, İbrahim (2007), "Klonlama ve Kök Hücre Çalışmalarının İslâm Dini Açısından Değerlendirilmesi", *Usul İslam Araştırmaları*, Sayı: 7, ss. 35-60.

Sezgin, Fuat (2008), *İslam'da Bilim ve Teknik*, (çev. Abdurrahman Aliy ve Eckhard Neubauer), İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.

Topdemir, Hüseyin Gazi ve Unat, Yavuz (2013), *Bilim Tarihi*, Ankara: Pegem Akademi Yay.

Türcan, Talip (2015), *İslam Hukuku El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları.

Ürdün Tabibler Derneği (2003), *İslam ve Tıp Açısından İnsan Kopyalamak Caiz mi?*, (çev. Salih Uçan), İstanbul: Bilge Yayınları.

Erişim Tarihi 03/05/2017, <https://sorularlaislamiyet.com/kuru-temizleme-caiz-mi>.

Erişim Tarihi 03/05/2017, <https://www.sorusorucevapbul.com/soru-cevap/namaz-salat/imsak-vakti-neye-gore-belirlenir>.

Erişim Tarihi 03/05/2017

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.593959346daf42.64860503.

Erişim tarihi: 29/01/2018, <https://kurul.diyamet.gov.tr/Karar-Mutalaa-Cevap/2945/estetik-ameliyat>